

TEINE PÜHAPÄEV PÄRAST ILMUMISPÜHA AD 2023

Jh 4:5–26 (2Ms 17:1–6; Ilm 22:16–17)

5 Ta tuli Samaaria küla juurde, mida hüütakse Sühhariks, maatüki lähedale, mille Jaakob oli andnud oma pojale Joosepile;

6 seal oli Jaakobi allikas. Teekäimisest väsinuna istus Jeesus nüüd allika äärde. Oli keskpäeva aeg.

7 Samaaria külast tuli naine vett ammutama. Jeesus ütles talle: «Anna mulle juua!»

8 Aga Tema jüngrid olid läinud külasse toitu ostma.

9 Siis Samaaria naine ütles Talle: «Kuidas! Sina, kes oled juut, küsid juua minult, Samaaria naiselt?» Juudid väldivad ju iga kokkupuudet samaarlastega.

10 Jeesus vastas: «Kui sa ainult teaksid Jumala kinki ja kes see on, kes sulle ütleb: Anna mulle juua!, siis sa paluksid Teda ning Tema annaks sulle elavat vett.»

11 Naine ütles Talle: «Isand, ämbrit Sul ei ole ja kaev on sügav. Kust Sa siis saad selle «elava vee»?

12 Ega siis Sina ole suurem kui meie isa Jaakob, kes andis meile kaevu ning jõi sellest ise, samuti ta pojad ja ta kariloomad!?»

13 Jeesus kostis: «Igaüks, kes joob seda vett, januneb jälle,

14 aga kes iganes joob vett, mida mina talle annan, ei janune enam iialgi, vaid vesi, mille mina talle annan, saab tema sees igavesse ellu voolavaks allikaks.»

15 Naine ütles Talle: «Isand, anna mulle seda vett, et ma ei januneks enam ega peaks aina käima siit ammutamas!»

16 Jeesus ütles talle: «Mine kutsu oma mees ning tule siia tagasi!»

17 Naine vastas: «Mul ei ole meest.» Jeesus ütles talle: «Sul on õigus, kui sa ütled: «Mul ei ole meest»,

18 sest kuigi sul on olnud viis meest, ei ole see, kellega sa praegu elad, sinu mees. Seda sa oled õigesti ütelnud.»

19 Naine ütles Temale: «Isand, ma näen, et Sa oled prohvet.

20 Meie esiisad kummardasid Jumalat sellel mäel, ja teie ütlete, et Jeruusalemm olevat paik, kus peab kummardama.»

21 Jeesus ütles talle: «Naine, usu mind, et tuleb tund, mil te ei kummarda Isa sellel mäel ega Jeruusalemmas!

22 Teie kummardate, mida te ei tea, meie kummardame, mida me teame, sest pääste tuleb juutidelt.

23 Kuid tuleb tund ja see ongi juba käes, et tõelised kummardajad kummardavad Isa vaimus ja tões, sest Isa otsib neid, kes teda nõnda kummardavad.

24 Jumal on Vaim ja kes Teda kummardavad, peavad Teda vaimus ja tões kummardama.»

25 Naine ütles Temale: «Ma tean, et tuleb Messias, keda nimetatakse Kristuseks. Kui Tema tuleb, siis Ta kuulutab meile kõik.»

26 Jeesus ütles talle: «Mina, kes ma sinuga räägin, olengi see.»

Sissejuhatus

Kiriku pärimuse järgi on neljanda evangeeliumi autoriks apostel Johannes, keda evangeeliumis endas nimetatakse «jüngriks, keda Jeesus armastas». Johannes pärines Galileast Betsaidast, ta oli Sebedeuse ja Saloome poeg ning apostel Jaakobus Vanema vend. Pärimuse järgi elas ta ainsana Jeesuse kaheteistkümnest apostlist kõrgelt vanaduseni ning suri loomulikku surma.

Evangeeliumi lõpul sõnastab autor ühemõtteliselt oma kirjatöö eesmärgi: «Jeesus tegi jüngrite ees veel palju muid tunnustähti, mida ei ole sellesse raamatusse kirja pandud, aga need on kirja pandud, et te usuksite, et Jeesus on Kristus, Jumala Poeg, ja et teil uskudes oleks elu Tema nimes.» (Jh 20:30j) Kirikuisad järeldavad sellest, et Johannese evangeelium on kirjutatud aasta 100 paiku¹, tükk aega pärast kolme esimest evangeeliumi, mida autor tundis ja mida ta pidas vajalikuks täiendada eeskätt õpetuslikult seisukohalt.

Erinevalt kolmest esimesest evangeeliumist, mis põhiosas keskenduvad Jeesuse avaliku tegevuse viimasele aastale ning kujutavad seda jätkuva teekonnana Galileast Jeruusalemma, kus «viiakse lõpule kõik see, mis prohvetid on kirjutanud Inimese Pojast» (Lk 18:31), kõneleb Johannes kolmest erinevast korrast, mil Jeesus Galileast Jeruusalemma rändas, ning kuigi on mitmeid teiste evangeeliumidega kattuvaid jutustusi, on umbes üheksa kümnendikku Johannese evangeeliumis esitatud materjalist selline, mida ei leia ülejäänud kolmest.

Laias laastus jaguneb Johannese evangeelium kaheks suureks osaks, mida võiks pealkirjastada kui «Jeesus ja maailm» (Jh 1:19–12:36) ning «Jeesus ja Tema jüngrid» (Jh 13:1–21:25). Esimese osa raamistuseks on ühelt poolt üldine sissejuhatus kogu evangeeliumile (Jh 1:1–18) ning teiselt poolt pessimistlik kokkuvõte (Jh 12:37–50), milles tõdetakse, et «ehkki Jeesus oli nende silma all teinud nii suuri tunnustähti, ei uskunud nad siiski Temasse» (Jh 12:37).

Evangeeliumi keskseks teoloogiliseks teemaks on Selle tulemine, «kes tuleb ülalt» ja «on üle kõikide» (Jh 3:31) ning kes, olles «pärit Jumala juurest», «läheb tagasi Jumala juurde» (Jh 13:3). Just siin vastanduvad teravalt [vaenulik] maailm ja Jeesuse jüngrid, kusjuures tolle vaenuliku, jumalatu maailma esindajateks on paraku eeskätt need, kes peaksid olema Jumala omad ja kelle süü on seetõttu märksa rängem kui nende oma, kes on sündinud [vaimulikult] pimedana.² Evangeeliumi proloogis väljendatakse seda sõnadega: «Ta tuli omade keskele, ent omad ei võtnud Teda vastu.» (Jh 1:11)

¹ Uuemas kirjanduses on mitmeid autoreid, kes on Johannese evangeeliumi arvatava kirjutamisaja nihutanud märksa varasemaks, ajavahemikku aastast 40 kuni aastani 60.

² Vrd Jh 9:41: «Kui te oleksite pimedad, ei oleks teil pattu. Aga et te nüüd ütlete: «Meie näeme», siis jääb teie patt teile.»

Vastandiks on need, kes Ta vastu võtavad – neile «andis Ta meelevalla saada Jumala lasteks» (Jh 1:12). Nagu Jumala igavene Sõna sai lihaks, sündides inimesena siia maailma, nii sünnivad Temas need, kes «usuvad Tema nimesse», igaveseks eluks. Jumala Poeg on tulnud alla maa peale (vrd nt Jh 6:33), et maapealsed võiksid Temas saada ülendatud taevasse. Temas on «taevas avatud» (vrd Jh 1:51) ning pärast oma ülestõusmist on Jeesus läinud taevasse, Isa juurde, tagasi, et seal omadele aset valmistada (Jh 14:2).

Kiriku traditsioon näeb Johannese evangeeliumi ka väga sakramentaalse tekstina: selle keskmes on algusest lõpuni nii ristimine kui armulaud³, millele lisandub jüngritele pattudest lahtimõistmise meelevalla andmine pärast Jeesuse ülestõusmist (Jh 20:22j).

Vähemalt analoogiana tuletab Johannese evangeeliumi ülesehitus meelde ka vanakirikliku jumalateenistuse jagunemist katekuumenite ja usklike missaks.⁴ Esimese osa kõrgpunktiks oleks sellise vaatlusviisi puhul pimedana sündinu tervendamine (Jh 9) kui ettevalmistus ristimiseks ning Laatsaruse ülesäratamine surnuist (Jh 11) kui ristimise võrdpilt, mille kommentaariks sobivad Jeesuse poolt veidi hiljem öeldud sõnad: «Tõesti, tõesti, ma ütlen teile, kui nisuiwa ei lange maasse ega sure, siis see jääb üksi, aga kui see sureb, siis see kannab palju vilja. Kes oma elu armastab, see kaotab selle, ja kes oma elu vihkab selles maailmas, see hoiab selle igaveseks eluks. Kes tahab mind teenida, peab järgnema mulle, ja kus olen mina, sinna saab ka mu teenija.» (Jh 12:24–26) Evangeeliumi teine osa – usklike missa võrdpildina – keskendub viimasel õhtusöömaajal kõneldule ja toimunule, risti ja ülestõusmise müsteeriumile ning uuele elule, mis ulatub ajast igavikku (vrd Jh 21:22j).

Igal juhul tuleb Johannese evangeeliumi lugedes ja tõlgendades pidada meeles ühelt poolt pidevat vastuolu Jeesuse ja Tema omade ning vaenuliku, jumalatu maailma vahel, ning teiselt poolt seda, et evangeeliumis avalduvad usutõed Jeesuse, Jumala lihaksaanud Sõna kohta kõnelevad samaaegselt ka nendest, kes nagu Temagi «ei ole sündinud verest, ei liha tahtest, ei mehe tahtest, vaid Jumalast» (Jh 1:13).

Keelelisi märkuseid

Tuli – ἔρχεται – «tuleb».⁵

Samaaria – τῆς Σαμαρείας – nimi Σαμάρεια – heebrea keeles שַׁמְרוֹן – tuleneb verbist מַרַץ – «vahti pidama», «valvama», «tähelepanelikult jälgima».⁶

³ Kuigi Johannese evangeelium ei too erinevalt kolmest esimesest evangeeliumist meieni Püha Õhtusöömaaja kirjeldust.

⁴ See seletaks ka – arkaandistsipliini silmas pidades –, miks Johannes ei kirjelda Püha Õhtusöömaaga.

⁵ Viimases eestikeelses redaktsioonis (ja EELK Kirikukäsiraamatu Lugemiste raamatus) on originaalis kasutatud oleviku ajavorm tõlgitud tihtipeale lihtminevikuks. Tegemist on väga kahetsusväärse stilistilise eksimusega, kuna oleviku kasutamine taolistes kohtades on oluline jutustuse dünaamika tajumiseks.

⁶ 1Kn 16:24 järgi on Samaaria mägi ja sellel asunud linn saanud nime oma esialgse omaniku järgi.

Sühhariks – Συχάρ – nimi Συχάρ võib tuleneda kanget alkohoolset jooki tähistavast sõnast ρῥῶ ning tähendab sel juhul «joobnu[d]».

Allikas – πηγή – sõna πηγή tähistab nii kaevu kui seda toitvat allikat. Kui siin mõeldakse allikat, siis mitte taolist, mis pulbitseks maapinnal, vaid milleni ulatumiseks on vaja päris sügavat kaevu.

Jeesus – nimi Ἰησοῦς tuleneb heebrea nimest יהוה־ישׁוּעַ ja tähendab «JHWH on pääste», «JHWH päästab».

Allika äärde – ἐπὶ τῆς πηγῆς – sõnasõnalt: «allikale», «kaevule», «kaevu peale».

Oli keskpäeva aeg – ὥρα ἦν ὡς ἕκτη – sõnasõnalt: «tund oli kuues».

Tuli – ἔρχεται – «tuleb».

Ütles – λέγει – «ütleb», «sõnab».

Jüngrid – οἱ...μαθηταὶ – sõna μαθητής – «jünger», «õpilane» – tuleneb verbist μαθάνω – «õppima», «teadmisi omandama», ka «[tundma] õppima», «mõista/arusaada püüdma».

Ütles – λέγει – «ütleb», «sõnab».

Kuidas! Sina, kes oled juut – πῶς σὺ Ἰουδαῖος ὢν – võiks tõlkida ka: «Kuidas Sina, olles juut».

Küsid – αἰτεῖς – sõna αἰτέω tähendab «küsimine», «paluma», «[midagi] ihaldama», ka «nõudma».

Väldivad ju iga kokkupuudet – οὐ γὰρ συγχρῶνται – sõnasõnalt võiks tõlkida: «ei tee ju tegemist». Sõna συγχράομαι koosneb kaasaütlevast eessõnast σύν ja verbist χράομαι, mida siinses seoses võiks tõlkida: «kelleltki midagi vastu võtma». Sõna χράομαι pärineb tõenäoliselt sõnast χεῖρ – «käsi».

Jeesus vastas – ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῇ – «Jeesus vastas ja ütles talle». Sõna ἀποκρίνομαι – «vastama», «vastust andma» – tähendusvarjunditeks on nii teatav lõplikkus kui ka vastandumine. Selle sõna tüveks olev verb κρίνω tähendab «eristama», «eraldama», «[läbi] uurima», «otsustama», «kohut mõistma».⁷

⁷ Ka siin kasutatud aoristi ajavorm tähistab tegevuse lõplikkust, tuues nõnda taas esile kirjeldatud tegevuse dünaamika, vastandudes eelnevalt tarvitatud olevikule.

Kui sa ainult teaksid – εὶ ἤδεις – «kui sa oleksid teadnud».

Siis sa paluksid teda – σὺ ἂν ἤτησας αὐτὸν – võiks tõlkida ka «siis [sa] oleksid ise küsinud/palunud».

Ning Tema annaks – καὶ ἔδωκεν ἂν σοι – konteksti arvestades võiks tõlkida ka: «ning Tema oleks sulle juba andnud».

Ütles – λέγει – «ütleb», «sõnab».

Isand – κύριε – κύριος on Uues Testamendis enamasti Jumalale (ja Kristusele) reserveeritud tiitel, algses tähenduses «peremees», «omanik», «isand», «valitseja».

Ämbrit Sul ei ole – οὔτε ἄντλημα ἔχεις – sõnasõnalt: «Sul pole millegagi ammutada».

Kaev – τὸ φρέαρ – sõna φρέαρ tähistab lisaks kaevule ka [põhjatut ja hukatuslikku] sügavikku.⁸

Jeesus kostis – ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῇ – «Jeesus vastas ja ütles talle».

Kes joob...januneb – ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου διψήσει – sõna πίνω – «jooma» – on siin praegu toimuvat ja jätkuvat tegevust tähistavad oleviku, sõna διψάω – «janunema» aga millegi kindlat toimuma saamist väljendavas tuleviku ajavormis.

Aga kes iganes joob – ὃς δ' ἂν πίη – sõnasõnalt: «kes aga oleks joonud».⁹

Iialgi – εἰς τὸν αἰῶνα – sõna αἰών tähistab eeskätt lõputust, igavikku, aga seda võidakse kasutada ka teatud ajastu, eeskätt pikema, inimlikult isegi tajumatult pika ajavahemiku kohta.¹⁰

Mille mina talle annan, saab – ὃ δώσω αὐτῷ γενήσεται – siin kasutatakse mõlema verbi puhul tuleviku ajavormi.

Igavesse – αἰώνιον – sõna αἰώνιος – «igavene» – tuleneb sõnast αἰών (vt ülalolevat märkust).

⁸ Ilm 9:1j: «Viies ingel puhus pasunat ning ma nägin tähe olevat kukkunud taevast ilmamaa peale. Sellele anti sügavuse kaevu võti ning ta avas sügavuse kaevu ja kaevust tõusis suitsu otsekui suurest ahjust, ning päike ja õhk pimesid kaevu suitsust.»

⁹ Ehk võiks Jeesuse mõtet kõige paremini väljendada tõlkega: «oleks ta aga joonud».

¹⁰ Vrd «eoon» – geoloogilise ajaarvamise suurim ühik (arhaikum, proterosoikum, faneroosoikum).

Voolavaks – ἀλλομένου – sõna ἄλλομαι tähendab «pulbitsema», «hoovama».

Ütles – λέγει – «ütleb», «sõnab».

Et ma ei januneks enam – ἵνα μὴ διψῶ – siin kasutatakse oleviku ajavormi, mida oleks parem tõlkida: «et mul poleks janu».

Aina käima siit ammutamas – διέρχωμαι ἐνθάδε ἀντλεῖν – sõnaga «aina» on tõlkes püütud väljendada originaalis kasutatud oleviku ajavormiga tähistatavat jätkuvat tegevust.

Ütles – λέγει – «ütleb», «sõnab».

Naine vastas – ἀπεκρίθη ἡ γυνὴ καὶ εἶπεν – «naine vastas ja ütles».

Ütles – λέγει – «ütleb», «sõnab».

Sul on õigus, kui sa ütled: «Mul ei ole meest» – καλῶς εἶπας ὅτι ἄνδρα οὐκ ἔχω – sõnasõnalt: «ilusti ütlesid, et sul pole meest».¹¹ Sõna καλῶς tuleneb sõnast καλός – «ilus», «hea», «kaunis», «suurepärane», «vääruslik», «vääriline» – ja tähendab «kaunilt», «hästi», «parimal viisil», «vääriliselt».

Seda sa oled õigesti ütelnud – τοῦτο ἀληθὲς εἶρηκας – võiks tõlkida ka: «selles oled sa tõtt rääkinud». Sõna ἀληθῆς koosneb eitavast eesliitest α ja verbist λανθάνω – «varjul olema», «peidetud / tundmatu olema».¹²

Ütles – λέγει – «ütleb», «sõnab».

Näen – θεωρῶ – sõna θεωρέω tähendab «vaatama», «vaatlema», «jälgima», «tähele panema».

Prohvet – sõna προφήτης – «prohvet» – tuleneb verbist φημί – «ütleva», «lausuma», «teada andma» –, millele on lisatud eesliide πρό – «ees», «ette».

Kummardasid Jumalat – προσεκύνησαν – sõna προσκυνέω tähistab tavaliselt põlvili maha heites ja laupa vastu maad pannes kummardamist, aga ka austuse märgina käe suudlemist. Originaalis puudub siin sõna «Jumalat».

¹¹ Jeesus ei pruugi siin mõelda mitte seda, et naisel on õigus, vaid pigemini viidata ironiliselt sellele, kuidas naine üritab ümber nurga ütlemisega oma olukorda ilustada.

¹² Niisiis on tõde – ἀλήθεια – kreeka keeles miski, mis on ilmselge, vastuvaidlematult äratuntav. Ironiilisel kombel paljastas Samaaria naine tõe seda varjata püüdes.

Ütles – λέγει – «ütleb», «sõnab».

Usu – πίστευέ – sõna πιστεύω – «uskuma», «[midagi] tõeks pidama», «[milleski] veendunud olema», «[millelegi oma] usaldust panema» – tuleneb verbist πείθω – «veenma», «veenduma», «veendunud olema», «usaldama», «usalduma», «kuulda võtma», «uskuma».

Tuleb – ἔρχεται – originaalis kasutatud oleviku ajavormi võiks tõlkida: «on [juba] tulemas».

Pääste – ἡ σωτηρία – sõna σωτηρία – «pääste», «päästmine» – tuleneb verbist σώζω – «päästma», «tervendama», «vabastama».

Tuleb – ἔρχεται – «on tulemas».

See ongi juba käes – νῦν ἐστίν – sõnasõnalt: «on nüüd».

Tõelised – ἀληθινοὶ – sõna ἀληθινός – «tõeline», «tõelevastav», «aus», «siiras» – tuleneb sõnast ἀληθής (vt ülalolevat märkust).

Vaimus – ἐν πνεύματι – sõna πνεῦμα tuleneb verbist πνέω – «hingama», «puhuma» – ja tähistab sarnaselt heebrea sõnale נְיָנִי nii vaimu, tuult kui ka hingeõhku.

Tões – ἀληθεία (vt ülalolevaid märkuseid sõnade «õigesti» ja «tõelised» kohta).

Otsib – ζητεῖ – sõna ζητέω tähendab «otsima», «taotlema», «nõudma», «nõudlema».

Ütles – λέγει – «ütleb», «sõnab».

Tuleb – ἔρχεται – «on tulemas».

Messias, keda nimetatakse Kristuseks – Μεσσίας...ὁ λεγόμενος Χριστός – sõna Χριστός tuleneb verbist χρίω – «võidma», «salvima» – ja tähendab sedasama, mida heebrea מָשִׁיחַ – «Messias», «Võitu».

Kui Tema tuleb – ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος – sõnasõnalt: «kui see tuleks» või «kui see oleks tulnud».

Ütles – λέγει – «ütleb», «sõnab».

Mina...olengi see – Ἐγώ εἰμι – väljend «mina olen» viitab vähemalt kaudselt Jeesuse jumalikkusele selle seose tõttu Jumala nimega יהוה – oma nime Moosesele avaldades selgitas Jumal selle tähendust sõnadega: הִנֵּה אֲנִי אֲשֶׁר אֲנִי הִנֵּה אֲנִי – «Ma olen see, kes ma Olen!» – Septuagintas ἐγώ εἰμι ὁ ὢν (2Ms 3:14).

Sisuline analüüs

Johannese evangeeliumi neljanda peatüki alguses märgitakse, et Jeesus viibis koos oma jüngritega Juudamaal, kus Tema ümber kogunes rohkemgi inimesi, kui oli tulnud Ristija Johannese juurde. Evangelist rõhutab, et kui Jeesuse jüngrid Tema juurde tulnuid ristasid, siis «Jeesus ise ei ristinud» (Jh 4:2). Jääb mulje, nagu olekski ristimine olnud jüngrite initsiatiiv, mida Jeesus ei keelanud, ent mille Ta lõpetas seeläbi, et otsustas pöörduda tagasi Galileasse (Jh 4:3).¹³

Teekond Juudamaalt Galileasse tõi Jeesuse Samaariasse, kus Ta tegi peatuse Sühhari küla lähistel, et puhata ning ennast toidu ja joogiga kosutada. Jeesuse jüngrid läksid külla süüa ostma, Ta ise jäi istuma Jaakobi allikale.

Siinkohal tuleb rõhutada, et kindlasti ei olnud see kõik juhuslik¹⁴: eelnevalt oli Jeesus Nikodeemosega vesteldes kõnelnud veest ja Vaimust sündimisest (Jh 3:5), järgnevalt tuleb Samaaria naisega juttu samuti veest ja Vaimust, ning peatükk algas viitega ristimisele – on täiesti selge, et nagu peagi (Johannese evangeeliumi kuuendas peatükis) võetakse kõne alla taevast tulnud tõeline Eluleib viitena armulauasakramendile, nii on neljanda peatüki taustal ristimine, mis joodab seda usus ja tões vastu võtvat inimest eluveega ning paneb temas endaski pulbitsema igavesse ellu voolava elava vee allika.

Jeesus jõudis Jaakobi allika äärde kuuendal tunnil, s.t keskpäeva paiku. Evangelisti sõnul oli Ta teekäimisest väsinud. See on üks neid märkusi, mis tuletavad meile meelde lihaksaanud Sõna tõelist inimlikkust – seda, et Ta tõepoolest «lõi oma telgi üles» meie keskele (vrd Jh 1:14), et jagada inimestega kogu nende elu, kaasa arvatud elus ette tulevaid vaevu, kannatusi ja surmaga. Keskpäevase aja nimetamisel on aga ilmselt teinegi põhjus: naine, kes päeva palavaimal tunnil vett ammutamas käis, valis taolise aja tõenäoliselt selleks, et vältida kokkupuudet teiste kaevule tulnutega. Miks, sellest saame aimu siis, kui tuleb kõne alla see, kuidas olid lood naise abieluga.

Kaevul istunud Jeesus kõnetas naist esimesena, küllap nii selleks, et tõepoolest juua saada – sest Tal endal ju ei olnud midagi, millega küllap mitmeid, võib-olla kümneidki meetreid sügavast kaevust vett ammutada –, kui ka selleks, et julgustada naist lähenema ja endaga vestlusse astuma. Sest viimselt ei olnud Jeesus tulnud Samaariasse mitte selleks, et keegi Temale juua annaks, vaid et ise ka sealsetele inimestele eluvett pakkuda.

¹³ Edaspidi ei kuule me Johannese evangeeliumis enam midagi sellest, et Jeesus või Tema jüngrid oleksid kedagi ristinud.

¹⁴ «Ta *pidi* aga minema läbi Samaaria.» (Jh 4:4) – Juudamaalt viis Galileasse ka teisi teid peale selle, mis läks läbi Samaaria. See et Jeesus *pidi* minema läbi Samaaria, ei olnud mitte praktiline, vaid jumalik paratamatus, mille eesmärgiks oli tuua esile samaarlaste tunnistus Jeesusest kui kõigi inimeste päästmiseks tulnud Messias: «Tema on tõesti maailma Päästja.» (Jh 4:42)

Naine oli esialgu tõrges. Evangelist põhjendab seda juutide ja samaarlaste vahel valitsenud vaenu või vähemalt vastastikuse põlgusega, mis välistas nendevahelise asjaajamise, sealhulgas ühiste joogi- ja toidunõude kasutamise. Nii siin kui järgnevalt jääb silma, et kuigi naine justkui heidaks Jeesusele – ja Tema kaudu juutidele üldiselt – ette kitsarinnalisust, siis tegelikult on ta ise täis eelarvamusi ja üsna kitsarinnaline. Jeesus ei tee sellest, et tegemist on samaarlasega, mingit numbrit – pigem on ikkagi naisel pinnuks silmas see, et Jeesus on juut.

Seepärast ei lähe Jeesus mingilgi kombel kaasa naise provokatsiooniga, vaid pöörab vestluse kohe sellesse suunda, kuhu see pidigi minema, Jumala enda plaani kohaselt: «Kui sa ainult teaksid Jumala kinki ja kes see on, kes sulle ütleb: Anna mulle juua!, siis sa paluksid Teda ning Tema annaks sulle elavat vett.» (Jh 4:10) Evangelisti keelekasutuse jõulise dünaamika edasiandmisega jäävad tõlked siin jänni. Neid Jeesuse sõnu oleks parem tõlkida teisiti, näiteks: «Kui sa oleksid ära tundnud Jumala kingi¹⁵ ja selle, kes sulle ütleb: «Anna mulle juua!», siis sa oleksid ise Teda palunud ning Ta oleks sulle juba andnud elavat vett.»

Naine ei jäta, vaid vastab, võib-olla isegi pilgates: «Isand, ämbrit Sul ei ole ja kaev on sügav. Kust Sa siis saad selle «elava vee»? Ega siis Sina ole suurem kui meie isa Jaakob, kes andis meile kaevu ning jõi sellest ise, samuti ta pojad ja ta kariloomad!?» (Jh 4:11j) Taas ei lase Jeesus ennast provotseerida, jätkates sellega, mida Ta oli tulnud ütleva mitte ainult tolele samaaria naisele, vaid kogu inimkonnale: «Igatüks, kes joob seda vett, januneb jälle, aga kes iganes joob vett, mida mina talle annan, ei janune enam iialgi¹⁶, vaid vesi, mille mina talle annan, saab tema sees igavesse ellu voolavaks allikaks.» (Jh 4:13j)

On selge, et Jeesus ei kõnele siin ihulikust joomisest – kuigi samaaria naine mõistab Teda alguses just nõnda.¹⁷ Jeesus räägib igavesest – ja seejuures täiesti uuest – elust, mida Ta on tulnud inimestele kinkima. Elust, mis ei sarnane enam sügava pimedaga kaevuga, kust ehk heal juhul on võimalik midagi ammutada, vaid voolava, hoovava, lausa pulbitseva allikaga, mis ei kuiva iialgi ega paku kosutust mitte ainult enda juurde tulnuile, vaid muudab elavaks ja viljakandvaks kõik paigad, kuhu ta voolab.

Johannese evangeeliumi tervikut ja kõnealuse jutustuse konteksti silmas pidades ei ole raske näha siin viidet ristimisele, mille kaudu inimene saab Jumala tõelise kingi

¹⁵ Jumala kink on eeskätt Jeesus ise: «Sest nõnda on Jumal maailma armastanud, et Ta oma ainusündinud Poja on andnud, et ükski, kes Temasse usub, ei hukkuks, vaid et tal oleks igavene elu.» (Jh 3:16)

¹⁶ Võiks tõlkida ka: «ei janune igavesti».

¹⁷ Tõsi, ka siin võib samaaria naise sõnades näha teatavat, võib olla isegi (tuletame meelde tema abielu seisukorda) kibedat pilget: «Isand, anna mulle seda vett, et ma ei januneks enam ega peaks aina käima siit ammutamas!» (Jh 4:15)

osaliseks, sünnib uuesti, võtab vastu uue elu, mis muudab teda ennast ja toob muutuse ka tema eluolukordadesse, teeb inimese jumaliku pääste osaliseks, aga teeb temast ka selle, kes on kutsutud seda päästet sellest tunnistust andes – just nii, nagu too samaaria naine peagi tegi – teistelegi vahendama.¹⁸

Tollel hetkel samaaria naine seda kõike muidugi ei mõistnud. Jeesus omakorda mõistis kõike ning pööras jutu sellele, mis tõeliselt tolle naise südamel oli: «Mine kutsu oma mees ning tule siia tagasi!» (Jh 4:16) Naise kohene, lausa järsk kaitsereaktsioon on täiesti enesestmõistetav: «Mul ei ole meest.» (Jh 4:17) Nüüd on Jeesuse kord olla irooniline: «Seda sa ütlesid küll ilusti, et «sul pole meest»...»¹⁹

Jeesus teadis täpselt, kuidas tolle naise lood olid, ega jätnud seda talle ka ütlemata: «Kuigi sul on olnud viis meest, ei ole see, kellega sa praegu elad, sinu mees. Seda sa oled õigesti ütelnud.» (Jh 4:18) Sellel lausel on kaks tähendust, millest üks oli oluline tolle naise jaoks, teine on aga oluline eeskätt samaarlaste, viimselt aga kõigi inimeste seisukohalt.

Naise jaoks oli tähtis, et ta nägi, et Jeesus ei ole mitte tavaline, vaid eriline inimene – naine ei osanud seda erilisust väljendada muul viisil kui sõnaga «prohvet»: «Isand, ma näen, et sa oled prohvet.» (Jh 4:19) Kahtlemata oli tal õigus, kuigi ta ilmselt ei mõelnud sel hetkel Moosese poolt ette kuulutatud suurele lõpuaja prohvetile (vrd 5Ms 18:18), keda samastati Messiaga – selle seoseni jõudis ta veidi hiljem.

Laiemalt on aga tähtis see, et tolle naise keerulisi abielusuhteid esile tuues andis Jeesus tabava kirjelduse nii samaarlaste kui tegelikult kõigi rahvaste ja inimeste usulisele olukorrale: ükskõik, milliseid ja millises koguses «jumalaid» keegi austab või teenib, tegemist on ebajumalatega, viimselt tühjusega, sest tõeliselt on olemas vaid üksainus Jumal (vrd 1Kr 8:4–6) – ent paraku ei ole see ainus tõeline Jumal päriselt kellegi Jumal seni, kuni Ta ise pole toda inimest otsinud ja leidnud, ennast talle ilmutanud ja tunda andnud ning teda omaks võtnud. Tõelist Jumalat on võimalik tunda ja õigel viisil kummardada ainult Kristuse läbi ja Kristuses.

Jeesust prohvetina tunnustades jätkab samaaria naine kas siirast huvist või endiselt veidi provotseerides ning taas juutide ja samaarlaste vastuolu esile tuues: «Meie esiisad kummardasid Jumalat sellel mäel, ja teie ütlete, et Jeruusalemm olevat paik, kus peab kummardama.» (Jh 4:20) Jeesus ei lähe selle vastandusega kaasa, vaid toob esile veelgi suurema ja põhjapanevama vastanduse: «Teie kummardate, mida te ei tea, meie

¹⁸ Siit ei tohi välja lugeda, nagu oleks Jeesus samaaria naise ristinud – kõige siin kirjeldatuga on samamoodi, nagu evangelist Johannes ütleb templi puhastamise ja sellele järgnenud kahekõne kohta Jeesuse ja juutide vahel: «Siis, kui Ta oli üles tõusnud surnuist, tuli Ta jüngeritele meelde, et Ta seda oli öelnud, ja nad uskusid kirja ning sõna, mis Jeesus oli öelnud.» (Jh 2:22)

¹⁹ Vt vastavat keelelist märkust.

kummardame, mida me teame, sest pääste tuleb juutidelt.» (Jh 4:22) Kogu Johannese evangeeliumi tervikut silmas pidades on täiesti selge, et «meie» all ei mõtle Jeesus siin mitte juute, ja «teie» all mitte ainult samaarlast, vaid «meie» käib eeskätt Tema enda, aga ka nende kohta, kes on Ta ära tundnud, Temasse uskunud ja Ta vastu võtnud ning kellele on seeläbi antud meelevald saada Jumala lasteks (vrd Jh 1:12), ning «teie» käib kõigi teiste, kogu jumalatu maailma, sh juutide ja samaarlaste, kohta.

Jah, «pääste tuleb juutidelt», ent paraku ei võtnud enamus juute seda omaks: «Ta tuli omade keskele, ent omad ei võtnud Teda vastu.» (Jh 1:11)²⁰ Ei ole mingit vahet, kas keegi üritab Jumalat tundmata Teda kummardada Gerisimi mäel või Jeruusalemma templis – ja kui keegi õpib Jumalat tõeliselt tundma ja kummardama, siis ei ole sellel samuti vahet (seda enam, et vaid mõned aastakümned pärast seda kahekõnet ei jäänud Jeruusalemma templist kivi kivi peale, nagu samaarlaste tempel oli juba ammu enne seda, aastal 129 eKr hävitatud).

Jumalat, kes on Vaim, saab tõeliselt kummardada vaid vaimus ja tões (Jh 4:24j) – õigem oleks öelda Vaimus ja Tões, sest täiesti selgelt on siin tegemist viitega Kolmainsusele: Isa otsib neid, kes kummardavad Teda Vaimus ja Tões. Vaim, kellest Jeesus siin kõneleb, on Jumala Püha Vaim – seesama, kelle väes inimesed ristimisvees uuesti sünnivad. Ning Tõde on see, kes ütleb iseenda kohta: «Mina olen tee ja tõde ja elu. Ükski ei saa minna Isa juurde muidu kui minu kaudu.» (Jh 14:6)

Siin ongi vastus küsimusele, mida tähendab Jumala kummardamine «vaimus ja tões» (või «Vaimus ja Tões»): see ei ole mingi inimlikus mõttes «vaimse kogemuse» taga ajamine ega gnostikute viisil «tõelise tunnetuse» otsimine, vaid enda avamine Jeesuses Kristuses kogu maailmale kingitud päästvate armule. Samaaria naine näis seda viimaks taipama hakkavat: «Ma tean, et tuleb Messias, keda nimetatakse Kristuseks. Kui Tema tuleb, siis Ta kuulutab meile kõik.» (Jh 4:25) Jeesus ei lükka tema sõnu tagasi, vaid selgitab neist kinni hakates: «Mina, kes ma sinuga räägin, olengi see.» (Jh 4:26)

Kreekakeelne originaal ütleb siin märksa enam kui eestikeelne tõlge. Nimelt kasutab Jeesus väljendit Ἐγώ εἰμι – «Mina olen» –, mis samastab Ta ühemõtteliselt Jumalaga, kelle nimi see sisuliselt on (vt vastavat keelelist märkust). Niisiis kordab Jeesus seda, mida oli äsja ütelnud, aga seekord varjamatu selgusega: ainus võimalus Jumalat õigesti kummardada ja seeläbi oma hing päästa, elavast veest osa saades ka ise elava vee allikaks muutuda, on tunda Jeesuses Kristuses ära tõeline inimeseks saanud Jumal ning ennast Tema ette heita ja Tema kätte usaldada, tunnistades, et «Tema on tõesti maailma Päästja» (Jh 4:42).

²⁰ Vrd Rm 9:4; 10:1–3: «[Nad] on iisraellased, kelle päralt on lapseõigus ja kirkus ja lepingud ja seadustik ja jumalateenistus ja töötused, kelle päralt on esiisad ja kelle seast Kristus on ihu poolest... Vennad, minu südamesoov ja eestpalve Jumala poole Iisraeli laste eest on, et nad pääseksid. Ma tunnistan neile, et neil on indu Jumala suhtes, kuid mitte tunnetuse kohaselt; sest nad ei mõista Jumala õigust ning, püüdes kehtestada oma õigust, ei ole alistunud Jumala õigusele.»

Jutluseks

Ilmumisaja teise pühapäeva teemaks on EELK Kirikukäsiraamatu järgi «Jeesus ilmutab oma jumalikku väge». Pühapäeva vanakiriklikuks Evangeeliumiks (Jh 2:1–11) on Kaana pulma lugu, mille kohta evangelist Johannes ütleb kommentaariks, et «see tegu Galilea Kaanas oli esimene tunnustäht, millega Jeesus avaldas oma kirkust, nõnda et Ta jüngrid jäid Temasse uskuma». Algselt oli Kaana pulm üks kolmest Ilmumispühal tähistatud sündmusest (hommikumaa tarkade külaskäigu ja Jeesuse ristimise kõrval).

EELK Kirikukäsiraamatu lugemiskava järgi loetakse vanakiriklikku Evangeeliumi esimesel lugemisaastal, samamoodi loetakse esimesel lugemisaastal ka Ilmumisaja teise pühapäeva vanakiriklikku Epistlit (Rm 12:6–16), mis kõneleb Jumala poolt kogudusele kui Kristuse ihule kingitud mitmesugustest armuandidest.

Teise lugemisaasta Vana Testamendi lugemiseks (2Ms 17:1–6) on Moosese tüli Iisraeli rahvaga, kes nõudis temalt kõrbes juua, mille peale Jumal käskis Moosel lüüa keppiga Hoorebi kaljut, et sellest vett voolaks. Epistli asemel loetakse teisel lugemisaastal paar salmi Ilmutusraamatu viimasest peatükist (Ilm 22:16–17), kus Jeesus töötab neile, kes Teda ootavad ja Tema järele janunevad, «eluvett ilma tasuta».

Kõiki kolme pühakirjalugemist ühendavateks sõnadeks on «janu» ja «vesi». Nii, nagu apostel Paulus samastab Kristuse tolle kaljuga, millest Iisraeli rahvas kõrbes jõi (1Kr 10:4), nii näitab ka Evangeelium Jeesusest ja samaaria naisest Sühhari kaevul, et tõeline eluvee allikas on Kristus, kes jagab kõigile, kes Tema ette kummarduvad (nagu jooja allikale), igavesse ellu pulbitsevat elavat vett. Jeesus Kristus on kogu maailma Õnnistegija, kes tahab muuta ja uuendada kõigi inimeste elu – mitte ainult siin maailmas, vaid igaveseks. Konkreetselt toimub sellest elavast ja elavakstegevast veest osasaamine ristimise ja usu kaudu.

Jutluse võib ehitada üles näiteks järgmiste punktidenä:

1. Jeesus ei sattunud Samaariasse juhuslikult: Ta *pidi* sealt läbi minema, mitte inimlikel praktilistel põhjustel, vaid «jumaliku paratamatusena» – selleks, et kinkida päästev arm mitte ainult ühele naisele Sühhari allikal, vaid tema ja ta rahva näitel kogu inimkonnale. Täpselt nii, nagu samaarlased viimaks tunnistasidki: «Tema on tõesti maailma Päästja.» (Jh 4:42) Jeesus tuli siia maailma selleks, et täita oma Isa tahtmist, ja Isa tahtmine on, et kõik inimesed tuleksid tõe tundmisele ja pääseksid (1Tm 2:4).
2. Ka see, et Jeesus tuli just *allika* juurde, ei olnud juhuslik. Kahtlemata oli see tingitud praktilisest vajadusest: oli keskpäev, Jeesus oli väsinud, küllap ka näljas ja janus. Aga Tema tõeline janu ei olnud mitte vee, vaid inimeste hingede päästmise järele. Kui Ta palus kaevule tulnud samaaria naiselt vett, siis mitte ainult selleks, et saada ihulikku kosutust, vaid veelgi enam selleks, et ärgitada toda naist enesega vestlema.

Naise tõrksusest hoolimata võttis jutuajamine vedu ning Jeesus jõudis õige pea kõige olulisemani: Ta aitas naisel tulla äratundmisele, et Ta ei ole mitte lihtsalt üks olude sunnil Samaariasse sattunud juut, vaid keegi, kellel on tõelised «igavese elu sõnad» (vrd Jh 6:68) ning kellel on anda neile, kes on valmis seda vastu võtma, midagi märksa enam kui oleks isegi taoline vesi, mis lõpetaks vajaduse igapäevase kaevul käimise järele. Jeesus on tulnud, et anda inimestele igavese elu vett – aga seegi pole veel kõik. Jeesus on tulnud, et teha kõik need, kes on Temalt igavese elu vee vastu võtnud, ka ise samasugust elavat vett pulbitsevaiks allikaiks, s.t nendeks kelle kaudu jumalik pääste jõuab teiste inimesteni, täpselt nii, nagu kogu Sühhari küla sai tolle Jeesusega kaevul kohtunud naise kaudu päästesõnumi osaliseks.

3. Elavast veest, millest Jeesus kõneleb, saame osa ristimise kaudu: selles oleme veest ja Vaimust uuesti sündinud, meie patud (olgu nad suuremad või väiksemad kui tolle sassis abielusuhetega naise omad) on maha pestud, meie sisse on valatud igavene elu, Jumala päästev arm ja Tema kõikevõitev armastus. Me oleme kutsutud ja vastu võetud nende hulka, kes nüüdsest peale kummardavad Jumalat tõelisel, õigel viisil – kes kummardavad Isa Vaimus ja Tões, tundes, tunnistades ja teenides ainsat tõelist Jumalat, pühimat Kolmainsust. Nagu hiljem mitmel korral juutidele, nii ütles Jeesus Jaakobi kaevul samaaria naisele sõnad «Mina olen», andes nõnda mõista seda, mida Ta teisel väljendab otsesõnu: «Mina ja Isa oleme üks.» (Jh 10:30) ning «Kes on näinud mind, see on näinud Isa.» (Jh 14:9) Võime lisada, et kes on näinud Teda, kes on Temasse uskunud ja Ta vastu võtnud, see on näinud igavest elu, on võinud juua igavese elu allikast ning võib teada, et ta «ei näe surma iialgi» (Jh 8:51).